

Максим Дворовий

«Лабораторія цифрової безпеки»
Для Центру Дністрянського

**СВОБОДА СЛОВА,
НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА
ТА УКРАЇНСЬКІ МЕДІА:
чи є баланс, здатний задовольнити усіх?**

листопад 2021

Максим Дворовий

**юрист Лабораторії
цифрової безпеки,
з 2016 року співпрацює
з Медійними проєктами
Ради Європи в Україні як
незалежний консультант.**

Зміст

Виконавче резюме	4
Українські медіа: дике поле та московські набіги	5
Велет на глиняних ногах: як Україна спробувала себе захищати...	11
... і при цьому не змогла досягнути коректного балансу у сфері захисту прав людини?	27

Зміст

Само(не)регулювання медіаспільноти:
як медійники не змогли заповнити
регуляторного вакууму **34**

Свобода слова та національна безпека:
якою має бути лінія, що задовольнить усіх? **38**

Рекомендації **43**

Примітки **46**

Виконавче резюме

Від початку агресії Російської Федерації Україні довелося захищати свою національну безпеку не лише на традиційному полі бою, а й в інформаційному просторі. Українські парламентарі випрацювали та ухвалили низку законодавчих актів, спрямованих на зменшення російського медійного впливу, що ширився з-за північно-східного кордону. Цими актами було, з одного боку, збільшено кількість категорій забороненого контенту, до якого, зокрема, належали передачі, що містять популяризацію органів держави-агресора[1], російські фільми, випущені після 2014 року тощо, а з другого – робилася промоція української мови.

Інші органи влади, зокрема Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення та Рада національної безпеки і оборони України, зробили свій внесок у захист інтересів національної безпеки. На жаль, впроваджені ними заходи, як-от накладення санкцій, не завжди відповідали стандартам забезпечення свободи вираження поглядів, що закріплені в міжнародно-правових актах, зокрема у Європейській конвенції про права людини та Міжнародному пакті про громадянські та політичні права. Встановлення належного балансу між цими цінностями потребує внесення низки змін до законодавства, зокрема скасування або бодай унормування процедури складання «чорних списків», оновлення санкційного законодавства та законодавства про захист національних меншин, а також збільшення довіри до правозастосування.

Українські медіа: дике поле та московські набіги

У різноманітних світових рейтингах дотримання свободи слова, дані яких є вагомим порівняльним індикатором медійних середовищ, Україна завжди фігурує посередині. Така позиція, за відсутності значного прогресу чи деградації, найчастіше свідчить про те, що в країні є за давніми проблемами в регулюванні медіа чи відбувається втручання у роботу медійників. До прикладу, за рейтингом Reporters Without Borders World Press Freedom Index, Україна від 2016 року стабільно тримається коло 100-го місця із 180, а до того перебувала коло 120-го місця.[2] У рейтингу Freedom in the World від організації Freedom House Україна ще від початку незалежності є «частково вільною», за винятком короткого періоду, коли, за президентства Віктора Ющенка, була «вільною».[3]

ТОП-3 ЛІДЕРІВ													
1		1		1		1		1		1		1	
2		2		2		2		2		2		2	
3		3		3		3		3		3		3	
МІСЦЕ УКРАЇНИ ТА ЇЇ СУСІДІВ													
128		106		101		100		101		95		96	
129		107		102		101		102		96		97	
130		108		103		102		103		97		98	
ТОП-3 АУТСАЙДЕРІВ													
178		178		178		178		178		178		178	
179		179		179		179		179		179		179	
180		180		180		180		180		180		180	
2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021							

Водночас навіть укладачі цих рейтингів визнають, що медійний ландшафт в Україні достатньо диверсифікований, і цьому посприяла низка реформ, проведених після 2014 року. Найбільшою ж проблемою визнається вплив олігархів на медіа та залежність редакційної політики від власників медіа, а також неналежне розслідування злочинів, скоєних проти журналістів.[4]

Найбільшою ж проблемою визнається вплив олігархів на медіа та залежність редакційної політики від власників медіа, а також неналежне розслідування злочинів, скоєних проти журналістів.

На позицію України в таких рейтингах впливає і такий чинник, як впровадження обмежень на функціонування медіа, що стало відповіддю на агресію Російської Федерації проти України, яка розпочалася 2014 року і триває донині. Ці обмеження були і є спробою української влади знайти баланс між забезпеченням фундаментального права на свободу вираження поглядів, що передбачено в Конституції України і міжнародно-правових актах у сфері захисту прав людини, з одного боку, та необхідним захистом національної безпеки від впливів і держави-агресора, і внутрішніх медійних гравців, з другого. Попри те, що вплив цих заходів на розвиток українського медійного ринку загалом позитивний, питання про належний баланс залишається відкритим.

Санкції проти українських медіа

Тарас Козак

власник підсанкційних проросійських телеканалів NewsOne, ZIK та 112.

Санкції РНБО - 2 лютого 2021.
Термін - 5 років.

- ⊗ ТЗОВ «АРИАДНА ТВ»
- ⊗ ТЗОВ «НОВИЙ ФОРМАТ ТВ»
- ⊗ ТЗОВ «ТВ ВИБІР»
- ⊗ ТЗОВ «ТРК «112-ТВ»
- ⊗ ТЗОВ «ЛІДЕР ТВ»
- ⊗ ТЗОВ «ПАРТНЕР ТВ»
- ⊗ ТЗОВ «НОВИНИ 24 ГОДИНИ»
- ⊗ ТЗОВ «Нові комунікації»

Анатолій Шарій

проросійський пропагандист та видеоблогер.

Санкції РНБО - 20 серпня 2021.
Термін - 3 роки.

- ⊗ ТЗОВ «ІА «ШАРІЙ.НЕТ»
- ⊗ sharij.net
- ⊗ sharij.com.ua
- ⊗ youtube.com/user/SuperSharij
- ⊗ facebook.com/anatolijscharij
- ⊗ facebook.com/sharijnet
- ⊗ facebook.com/bondarenkoolyaa
- ⊗ facebook.com/sharij.official
- ⊗ t.me/ASuperSharij
- ⊗ twitter.com/sharijnet
- ⊗ twitter.com/anatoliisharii
- ⊗ t.me/OlgaSharij

Більшість російських телеканалів спочатку були заборонені до ретрансляції в Україні, а потім – піддані санкціям. Крім цього, накладенням санкцій було обмежено доступ до понад 600 сайтів, пов'язаних із Росією та тимчасово окупованими територіями. Заборонено транслювати аудіовізуальний медійний контент, серед учасників якого є особи, занесені до «чорного списку» Мінкульту, та російські фільми, зняті після 1 січня 2014 року. Ввозити видавничу продукцію із території держави-агресора дозволено лише за умови отримання дозволу від Держкомтелерадіо та наявності експертного висновку про те, що така продукція відповідає законодавству України. Окрім цього, суттєво обмежено можливості для поширення російськомовного контенту.

Незайвим буде згадати і про роль державних органів у протидії тим загрозам для національної безпеки, що виникають всередині країни. Від 2014 року активізувала свою роботу Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, яка вперше в історії незалежної України почала накладати санкції на телеканали за порушення вимог щодо поширення забороненого контенту. Але Офісові Президента цього здалося не досить, і вже 2021 року згадані вище санкції, застосовані до російських мовників, торкнулися і українських аудіовізуальних медіа, пов'язаних із Тарасом Козаком (і, як подейкують, Віктором Медведчуком) та Андрієм Деркачем. Санкції застосовано також до онлайн-медіа, пов'язаних з Ігорем Гужвою та Анатолієм Шарієм.

Застосувати такі заходи до медіа стало можливим завдяки тому, що держава законодавчо ввела велику кількість новел, спрямованих на захист свого інформаційного простору та національної безпеки. Потреба в законодавчому закріпленні таких заходів була зумовлена декількома чинниками: інституційною неспроможністю (або ж небажанням) регулятора у сфері аудіовізуальних та аудіальних медіа активізувати роботу в обставинах війни за чинним на той момент законодавством та майже цілковитою відсутністю правил регулювання друкованих та онлайн-медіа. У зрілих демократичних суспільствах, які цінують невтручання у роботу медіа, ця сфера є сферою саморегулювання. А от в українських умовах відсутність регулювання означає інше – неспроможність держави запропонувати таку модель обмеження доступу до шкідливого контенту, яка б задовольняла і медіа, і споживачів, неспроможність журналістської спільноти згуртуватися довкола спільних цінностей, підвищити цінність репутації у професії та вилучити з неї злісних порушників журналістської етики.

Ігор Гужва

журналіст, політолог.

Санкції РНБО - 20 серпня 2021.

Термін - 3 роки.

- ⊗ ТзОВ «Ласмак»
- ⊗ ТзОВ «Маджері»
- ⊗ ТзОВ «Смарт медіамережа»
- ⊗ strana.ua
- ⊗ facebook.com/gazetastranaua
- ⊗ @stranaua
- ⊗ vk.com/ stranaua
- ⊗ ok.ru/stranaua

Андрій Деркач

український політик

Санкції РНБО - 20 серпня 2021.

Термін - 3 роки.

- ⊗ ТзОВ «ЕРА-МЕДІА»
- ⊗ ТзОВ «СКЕПТИК»
- ⊗ ТзОВ «ІА «ОНЛІ Н'ЮЗ»
- ⊗ eramedia.com.ua
- ⊗ nabu-leaks.com
- ⊗ nabu-leaks.org
- ⊗ nabu-leaks.info
- ⊗ nabu-leaks.net
- ⊗ begemot.media
- ⊗ sceptic.online
- ⊗ onmedia.io

* За даними РНБО

Застосовані до медіа заходи були розкритиковані і міжнародними організаціями, і українським громадським сектором. Їх постійно критикують також офіційні представники держави-агресора, вказуючи на обмеження мовлення російських та проросійських медіа як на приклад порушення свободи вираження поглядів.

Але чи насправді Україна перегнула палицю та неналежно збалансувала свободу слова з потребою захищати власну державність? Наскільки заходи, які впровадили парламент та Президент, пропорційні реальним загрозам?

В українських умовах відсутність регулювання означає інше – неспроможність держави запропонувати таку модель обмеження доступу до шкідливого контенту, яка б задовольняла і медіа, і споживачів.

Велет на глиняних ногах: як Україна спробувала себе захищати...

Міжнародне право.

Аналіз питання про належний баланс слід розпочати з тези, до якої я буду раз у раз повертатися і про яку часто забувають журналісти та окремі представники медійної спільноти: свобода вираження поглядів не є абсолютним правом людини. Європейська конвенція про права людини (ЄКПЛ), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП) та Конституція України дозволяють його обмежувати. До того ж, ЄКПЛ та МПГПП наголошують, що здійснення цих прав пов'язане з обов'язками та відповідальністю. Втім, такі обмеження повинні:

- бути передбачені в законі;
- мати легітимну мету (в усіх вище згаданих актах захист національної безпеки визнається легітимною метою обмеження свободи вираження поглядів);
- бути необхідними.

Свобода вираження поглядів не є абсолютним правом людини.

Баланс між свободою вираження поглядів та національною безпекою докладно розкрито в Йоганнесбурзьких принципах – документі, розробленому експертною спільнотою задля деталізації балансу між двома згаданими цінностями та підтриманому спеціальним доповідачем ООН з питань свободи думки та вираження поглядів. Відповідно до них:

- обмеження, що запроваджується для захисту інтересів національної безпеки, не є легітимним, якщо його істинним призначенням не є захист безпеки країни або її територіальної цілісності від застосування або загрози застосування сили, або можливості країни протистояти застосуванню або загрози застосування сили, що надходить від зовнішнього джерела, такого як, наприклад, військова загроза, або ж з внутрішнього, такого як, наприклад, підбурювання до насильницького повалення влади;
- при обмеженні свободи вираження поглядів чи доступу до інформації, навіть під приводом національної безпеки, неприпустимою є дискримінація за приналежністю до певної раси, за кольором шкіри, за статтю, мовою, релігією, за майновим цензом, народженням, за певними політичними або ж іншими переконаннями, чи за іншими ознаками;
- висловлювання може каратися як таке, що загрожує національній безпеці, якщо уряд може представити докази, що:
 - а) висловлювання має за мету заклики до насильницьких дій;
 - б) може призвести до таких насильницьких дій;
 - в) є прямий або опосередкований зв'язок між висловлюванням і виникненням або можливістю виникнення таких насильницьких дій;
- висловлювання, усне чи письмове, не може бути заборонене на підставі використання тієї чи іншої мови, тим більше, якщо це мова національної меншини.[5]

Варто зазначити, що обмеження, накладені після виходу в ефір чи публікації матеріалу, не є цензурою (вона заборонена Конституцією України). Цензура, за визначенням чинного Закону України «Про інформацію», – це вимога узгоджувати інформацію до її поширення або ж заборона її поширювати.[6] Тож санкції державних органів є мірами юридичної відповідальності, спрямованими на покарання та запобігання подальшим порушенням законодавства з боку медіа.

Маючи на увазі ці стандарти, а також те, що Україна не відступала від своїх зобов'язань за міжнародними документами і має дотримуватися їх у повному обсязі, ми й аналізуватимемо кроки України у встановленні балансу між правом на свободу слова та національною безпекою у контексті російської агресії.

Медійне законодавство до початку агресії.

На початок агресії українське медійне законодавствомістило норми, які можна було б застосувати до осіб та організацій, якби вони вирішили зловжити свободою слова. Закон «Про інформацію» передбачав, що інформація не може бути

використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини. Але він не містив норм, що передбачали б притягнення порушників до відповідальності.[7]

Закон «Про телебачення і радіомовлення» забороняв транслювати заклики до насильницької зміни конституційного ладу України, заклики до розв'язування війни, до агресивних дій, пропаганду винятковості, вищості або, навпаки, неповноцінності осіб за ознаками релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження. За такі порушення мовник міг отримати від Національної ради попередження, а у разі їх неусунення чи отримання трьох попереджень – штраф. Якщо ж порушення не усувалося і після штрафу, то регулятор мав право звернутися до суду з вимогою анулювати ліцензію на мовлення.[8]

Інформаційним агентствам профільний закон забороняв заклики до насильницької зміни або повалення існуючого конституційного ладу, до порушення територіальної цілісності України, до підриву її безпеки, забороняв пропаганду

війни, насильства і жорстокості, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі. Втім, хоча Закон «Про інформаційні агентства» стверджував, що порушення цих норм є підставою для юридичної відповідальності, мір відповідальності він, однак, не деталізував.[9]

А для преси діяли такі заборони: не можна було поширювати закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу та порушення територіальної цілісності України, вести пропаганду війни, насильства та жорстокості, розпалювати расову, національну, релігійну ворожнечу. Як і у випадку з інформаційними агентствами, профільний закон не передбачав мір відповідальності за порушення норм.

Що це означало на практиці? Це означало, що медійники, користуючись таким широким плюралізмом, могли безкарно зловживати своїми правами, – а це ознака слабкості держави, яка нездатна протидіяти справжнім словесним загрозам. Кодекс України про адміністративні правопорушення не передбачав адміністративної відповідальності для порушників відповідних норм законодавства,[10] а диспозиції норм Кримінального кодексу лише частково узгоджувалися із заборонами, передбаченими медійним законодавством.[11] При тому кримінально-правові норми до 2014 року на практиці застосовувалися доволі рідко.

Нове законодавство: телебачення та радіомовлення.

Регулювання відповідальності друкованих та онлайн-медіа (що діють іноді як інформаційні агентства) до війни було мінімальне, тож найбільше зусиль держава доклала до того, щоб урегулювати відповідальність аудіовізуальних та аудіальних медіа за порушення, що становили загрозу національній безпеці.

Найоперативнішим можливим кроком в умовах тодішнього законодавства було рішення суду про призупинення трансляції окремих російських каналів. Таке рішення щодо каналів «Первый канал. Всемирная Сеть», «РТР-Планета», «Россия-24» та «НТВ-Мир» ухвалив 25 березня 2014 року Окружний адміністративний суд міста Києва в рамках розгляду позову Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення до Товариства з обмеженою відповідальністю «Торсат».[12]

Відтак, оновивши влітку 2014 року свій склад, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення перехопила у судів ініціативу в питаннях протидії інформаційній агресії. Зокрема, вона скористалася Європейською конвенцією про транскордонне телебачення (ЄКТТ) як своєрідним мірилом: чинне законодавство не обмежувало ретрансляції на території України телерадіопрограм та передач, зміст яких відповідає Конвенції. А щодо Російської Федерації, яка не є стороною Конвенції, Нацрада почала окремо

визначати, якою мірою контент того чи іншого російського мовника відповідає ЄКТТ, зокрема, чи відповідає забороні на розпалювання ворожнечі, що міститься у статті 7 Конвенції. Такі рішення почали з'являтися у липні 2014 року[13] і протягом 2014–2021 років були винесені майже до 100 телеканалів держави-агресора.[14]

Оновивши влітку 2014 року свій склад, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення перехопила у судів ініціативу в питаннях протидії інформаційній агресії.

Після парламентських виборів восени 2014 року оновлений склад Верховної Ради України активізував боротьбу з інформаційною агресією, і 5 лютого 2015 року було ухвалено Закон “Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України”. [15] Цей закон забороняв аудіовізуальним медіа поширювати такі типи контенту:

- телепередачі, виготовлені після 1 серпня 1991 року, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України;
- аудіовізуальні твори (фільми, телепередачі, крім інформаційних та інформаційно-аналітичних телепередач), одним із учасників яких є особа, внесена до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці.

Відповідно до цього закону було внесено зміни до Закону «Про кінематографію» та заборонено поширювати:

- будь-які фільми держави-агресора (Росії), створені після 1 січня 2014 року;
- фільми, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що створюють позитивний образ працівників держави-агресора, працівників радянських органів державної безпеки, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України, незалежно від країни походження, вироблені після 1 серпня 1991 року.

Нові контентні обмеження для аудіовізуальних медіа впровадило декомунізаційне законодавство. У квітні 2015 року мовникам було заборонено транслювати аудіовізуальні твори, у яких заперечується або виправдовується злочинність комуністичного та нацистського тоталітарних режимів, створюється позитивний образ осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії, вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік (крім випадків, пов'язаних із розвитком української науки та культури), працівників радянських органів державної безпеки, а також виправдовується діяльність радянських органів державної безпеки, встановлення радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідування учасників боротьби за незалежність України у XX столітті.[16]

**Нові контентні
обмеження для
аудіовізуальних
медіа впровадило
декомунізаційне
законодавство.**

Наступним кроком, спрямованим на якісніше обґрунтування позиції Нацради в рамках національного законодавства, стало прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей трансляції (ретрансляції) реклами, яка міститься у програмах та передачах іноземних телерадіоорганізацій».[17] Цей закон чіткіше регулює можливість ретрансляції програм і передач, які не потрапляють під юрисдикцію держави-члена Євросоюзу або сторони ЄКТТ, а саме: така ретрансляція дозволена лише в тому разі, якщо програма відповідає законодавству України, ЄКТТ або якщо вона внесена до переліку програм, дозволених до ретрансляції.

Необхідно згадати і про те, що в листопаді 2016 року на законодавчому рівні було закріплено розміри штрафів за інші порушення вимог до трансляції контенту (раніше їх затверджувала Нацрада за погодженням із Кабінетом Міністрів). До прикладу, за популяризацію держави-агресора та за контент з участю осіб, що внесені до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці, передбачений штраф у розмірі 10 % від суми ліцензійного збору (втім, його можна накладати лише після попередження). Санкції ж за порушення, які стосувалися національної безпеки існували в законі ще до початку агресії, встановлювалися на рівні 25 % від суми ліцензійного збору та їх могли накладати незалежно від наявності попередження як попередньої застосованої до мовника санкції. Цей же закон надав чіткіше формулювання заборони мови ворожнечі на телебаченні та радіо.[18]

Врегулювавши більшість питань, пов'язаних зі змістом передач, що їх транслюють аудіовізуальні медіа, Верховна Рада почала робити кроки для популяризації контенту, виробленого в Україні, як альтернативи для загалом русифікованого медіапростору. Перший крок до цього – ухвалення у травні 2016 року змін до Закону «Про телебачення і радіомовлення»,^[19] за якими оновлено визначення програм європейського виробництва, а також встановлено квоту в 50 % для музичних творів українських авторів та виконавців у щотижневому обсязі мовлення радіопрограм.

Далі було зроблено наступний крок – введення квот на мовлення українською мовою. Від жовтня 2016 року – після того, як набув чинності Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій», – такі квоти ввели для радіомовлення.^[20] До прикладу, квота для пісень українською мовою становить не менше 35 % від загального обсягу пісень між 07:00 – 14:00 та 15:00 – 22:00, а квота для ведення передач (новин, розважальних передач тощо) – не менше ніж 60 % добового обсягу. Нацраді було надано повноваження накладати штрафи за недотримання вимог квотування у розмірі 5 % від загальної суми сплаченого ліцензійного збору.

Відтак було ухвалено закон про мовні квоти на телебаченні – він почав діяти від кінця вересня 2017 року.^[21] Відповідно до нього, загальнонаціональні

Популяризація контенту, виробленого в Україні

 травень 2016

Закон

«Про телебачення і радіомовлення»

Квоти:

50% на тиждень	музичні твори українських авторів та виконавців
--------------------------	---

 жовтень 2016

Закон

«Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій»

Квоти:

35%	пісні українською мовою
07:00 – 14:00	
15:00 – 22:00	
60% на добу	ведення передач

Штраф:

 5% від загальної суми сплаченого ліцензійного збору

вересень 2017

Закон

«Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних засобів масової інформації»

Квоти:

місцеві мовники

75%

передачі
або фільми

07:00 – 18:00
18:00 – 22:00

60%

ведення передач

07:00 – 18:00
18:00 – 22:00

75%

новинні
передачі

07:00 – 18:00
18:00 – 22:00

квітень 2019

Закон

«Про забезпечення функціонування української мови як державної»

Квоти:

загальнонаціональні та регіональні мовники

передачі
або фільми 90%

07:00 – 18:00
18:00 – 22:00

місцеві мовники

передачі
або фільми 80%

07:00 – 18:00
18:00 – 22:00

та регіональні мовники мають транслювати державною мовою не менше ніж 75 % передач або фільмів у часових проміжках 07:00 – 18:00 та 18:00 – 22:00, місцеві мовники – 60 % передач у тих самих часових проміжках. Окрема квота передбачена для новинних передач: 75 % від загальної тривалості всіх передач у часових проміжках 07:00 – 18:00 та 18:00 – 22:00. Окремо передбачено обов'язок мовників транслювати контент, який не є їхнім продуктом і створений після 1 серпня 1991 року, виключно українською мовою, а також дублювати українською всі фільми, створені на території колишнього СРСР.

Із ухваленням мовного закону ці квоти були збільшені до 90 % та 80 % для загальнонаціональних та місцевих мовників відповідно. Крім того, мовний закон увів додаткову категорію забороненого контенту – приниження чи зневажання державної мови. Втім, ці норми набудуть чинності лише з літа 2024 року.[22] Так було закінчено формування інфраструктури, яка б допомагала захищати інтереси національної безпеки і протидіяти шкідливим наративам, трансльованим аудіовізуальними та аудіальними медіа.

Нове законодавство: друковані та онлайнві медіа.

На відміну від телебачення та радіомовлення, регулювання друкованих та онлайнвіх медіа майже не зазнало змін. Згаданий вище пакет декомунізаційних законів заборонив друкованим

медіа та інформаційним агентствам поширювати пропаганду комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки.[23] Наприкінці 2016 року до категорій забороненого для поширення друкованими медіа контенту було додано популяризацію або пропаганду держави-агресора та її органів влади, представників органів влади держави-агресора та їхніх дій, що створюють позитивний образ держави-агресора, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України.[24] Мовний закон встановив низку вимог щодо обов'язкової потреби для іншомовних (за винятком преси, що видається однією з офіційних мов ЄС або мовою корінних народів України) друкованих видань випускати паралельний тираж українською мовою та завантажувати сайти медіа, що зареєстровані в Україні, за замовчуванням державною мовою.[25]

Механізмів притягнення до відповідальності за порушення контентних норм так і не було створено. Ті онлайн медіа, що працюють без реєстрації як друковане медіа чи інформаційне агентство, формально взагалі не зв'язані жодними нормами, окрім загальних вимог Кримінального кодексу України. Водночас за порушення мовного закону друкованими медіа від літа 2022 року передбачена адміністративна відповідальність – попередження, а якщо правопорушення вчинене не вперше – штраф 6800 – 8500 гривень. Протоколи про правопорушення може скласти уповноважений із захисту державної мови.

Механізмів притягнення до відповідальності за порушення контентних норм так і не було створено.

Санкції.

Значну роль у намаганнях держави протидіяти загрозам національній безпеці відіграє, окрім законів, що прямо стосуються медійників, Закон України «Про санкції». Відповідно до його норм, якщо діяльність іноземної юридичної особи створює реальні або потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету й територіальній цілісності України, то рішенням Ради національної безпеки та оборони України (РНБО), затвердженим указом Президента, на неї можуть бути накладені санкції, зокрема:

- анулювання ліцензії або призупинення її дії;
- обмеження або припинення надання телекомунікаційних послуг і права використання телекомунікаційних мереж загального користування;
- інші санкції, що відповідають принципам застосування санкцій (законності, прозорості, об'єктивності, відповідності меті та ефективності).

Такі ж санкції можуть бути накладені і на громадян України та на українських юридичних осіб, але тільки якщо вони є суб'єктами, що здійснюють терористичну діяльність.

Утім, попри, на перший погляд, обмежене поле для застосування цього інструменту, саме за його допомогою держава отримала нічим не обмежену можливість лімітувати діяльність різноманітних суб'єктів у сфері медіа.[26]

Перша з цих санкцій – анулювання ліцензії або призупинення її дії – була застосована до юридичних осіб під контролем громадянина України та народного депутата України від фракції

Утім, попри, на перший погляд, обмежене поле для застосування цього інструменту, саме за його допомогою держава отримала нічим не обмежену можливість лімітувати діяльність різноманітних суб'єктів у сфері медіа.

«Опозиційна платформа – За життя» Тараса Козака, а саме, до компаній, що мовлять під логотипами «Zik», «112 Україна» та «NewsOne». Цікаво, що до накладення санкцій зі сторони РНБО та Президента ці телеканали були об'єктами неодноразових перевірок з боку регулятора та отримали сім санкцій (штрафів, попереджень та звернень до суду щодо анулювання ліцензії) від Національної ради за порушення норм законодавства про телебачення, які передбачають відповідальність за поширення контенту, що загрожує національній безпеці. Ще сім санкцій за порушення відповідних норм наклала Національна рада на ці телеканали вже після того, як вони припинили мовлення. Водночас через неузгодженість законодавства ця санкція зі сторони РНБО не стала підставою для анулювання ліцензії з боку регулятора: тому статус ліцензії цих телеканалів на сайті Національної ради відображений як «дійсна».[27]

Друга – обмеження або припинення надання телекомунікаційних послуг – була застосована і до каналів Козака, і до низки російських телеканалів. Де-факто це означало, що провайдери телебачення більше не могли долучати до своїх кабельних мереж ці телеканали. Однак ця санкція вперше з'явилася в санкційних указах 2018 року[28] і надалі фактично лише закріплювала статус-кво, надаючи йому ще одну юридичну підставу, адже ретрансляція цих каналів уже була неможливою завдяки згаданій діяльності регулятора.

Третю опцію – інші санкції – було використано для блокування сайтів. Хоча найвідомішим є застосування цієї санкції у 2017 році до соціальних мереж «Вконтакте» й «Однокласники», а також до сервісів компаній «Mail.Ru» та «Яндекс», [29] такий захід, як «заборона Інтернет-провайдерам надання послуг з доступу користувачам мережі Інтернет доресурсів/сервісів» та його похідні, було застосовано до понад 200 російських медіа та квазімедіа, а також медіа та квазімедіа, що діють на тимчасово окупованих територіях.[30] У серпні 2021 року її було застосовано і до медіа, що заснували українські громадяни: «Страна.ua»[31] та «Шарій.нет», [32] а також до акаунтів цих медіа та їх засновників у соціальних мережах.

**... і при цьому не змогла досягнути
коректного балансу у сфері захисту
прав людини?**

Подивимось тепер, наскільки інструментарій, який Україна застосовує для захисту своєї державності від зовнішніх загроз, відповідає міжнародним стандартам щодо обмеження свободи вираження поглядів та тричленному тесту щодо обмеження прав людини. Нагадаємо, що обмеження свободи слова повинно бути: 1) передбачене законом, 2) мати легітимну мету та 3) бути необхідним у демократичному суспільстві.

Слід погодитися з тим, що всі описані вище заходи тією чи іншою мірою були спрямовані на захист інтересів національної безпеки, що однозначно є легітимним інтересом у контексті Конституції України, ЄКПЛ та МПГПП.

Обмеження свободи слова повинно бути:

- 1) передбачене законом;**
- 2) мати легітимну мету;**
- 3) бути необхідним у демократичному суспільстві.**

Дотримання критерію «передбаченості законом» означає, що норма, якою встановлюють обмеження прав, має бути сформульована достатньо чітко: громадянин повинен мати можливість передбачити наслідки, до яких може призвести певна дія.[33]

Низка заходів, застосованих для захисту інтересів національної безпеки, порушують цей критерій. Такими заходами є, зокрема, застосування санкцій до українських громадян та використання положення про «інші санкції» до блокування сайтів медіа та квазімедіа.

По-перше, норма про застосування санкцій до суб'єктів, що здійснюють терористичну діяльність, не дає чіткого розуміння того, коли проти такої особи можна застосувати санкції: до винесення підозри у скоєнні відповідного злочину чи після, за наявності відкритого кримінального провадження за відповідною статтею чи ні, за наявності доказів, що вказували б на це понад розумний сумнів, після визнання певної організації терористичною відповідно до норм Закону України «Про боротьбу з тероризмом» тощо.

Використання норми про застосування «інших санкцій» для блокування сайтів порушує принципи накладення санкцій, а саме принцип законності (оскільки блокування сайтів не передбачене в українському законодавстві, окрім випадків поширення дитячої порнографії, порушень авторського права і проведення азартних ігор без належної ліцензії) та принцип відповідності меті (оскільки блокування доступу до низки сайтів – замість обмежити доступ до конкретних сторінок, що поширюють протиправний контент, – є непропорційною санкцією).[34] Адже блокування сайтів без належної правової підстави суперечить практиці Європейського суду з прав людини, зокрема рішення у справі *Cengiz and Others v Turkey*.[35]

Ще один захід, який не відповідає вимозі передбаченості, – це застосування так званих «чорних списків» Мінкульту. Ведення Переліку осіб, які становлять загрозу національній безпеці, врегульоване лише щодо суб'єктів звернення для

внесення осіб до цього Переліку в Законі «Про кінематографію».[36] Втім, критеріїв внесення до нього осіб у законодавстві не передбачено, що надає РНБО, СБУ та Нацраді надмірну дискрецію[37] в його наповненні та обмежує доступ до контенту, який не загрожує національній безпеці: до прикладу, в Україні заборонено транслювати фільми про Астерікса, оскільки виконавець ролі Обелікса, Жерар Депардьє, внесений до «чорного списку».[38] Така дискреція, відповідно до практики Європейського суду з прав людини, суперечить вимогам верховенства права.[39]

Частина заходів, що їх застосувала українська влада, не задовольняє критерію необхідності в демократичному суспільстві та не є пропорційною. Окрім уже згаданої непропорційності блокування щонайменше частини із заблокованих сайтів, варто звернути увагу на низку контентних обмежень. Зокрема, непропорційним обмеженням видається заборона транслювати фільми, ґрунтована на країні їх походження. Серед фільмів, що були випущені в державі-агресорі після 1 січня 2014 року, є призери міжнародних кінофестивалів, такі як «Левіафан» та «Нелюбов» Андрія Звягінцева, тематика яких не загрожує інформаційному просторові України.

Частина заходів, що їх застосувала українська влада, не задовольняє критерію необхідності в демократичному суспільстві та не є пропорційною.

Сумнівною, зважаючи на рішення Європейського суду з прав людини у справі «Вайнай проти Угорщини» (Vajnai v. Hungary)[40], є і заборона пропаганди комуністичної символіки у друкованих медіа (незаперечною водночас є легітимність та пропорційність заборони пропаганди комуністичного режиму загалом). Також важко уявити, до яких наслідків може призвести правозастосовна практика у справах, які стосуватимуться приниження державної мови (ця заборона набуде чинності 2024 року).

Цікавим є і питання пропорційності санкції припинення мовлення низки українських каналів із проросійською редакційною політикою. Загалом припинення мовлення та позбавлення ліцензії телеканалів може бути пропорційним заходом, зважаючи на те, що вони порушили низку норм законодавства, пов'язаних із трансляцією контенту, що загрожує національній безпеці. У ситуації з пропагандою Робітничої партії Курдистану, що здійснював телеканал у Данії протягом чотирьох років, Європейський суд з прав людини визнав позбавлення ліцензії телеканалу таким заходом, що відповідає Конвенції.[41] Втім, зважаючи на сумнівну правомірність застосування санкцій до українських суб'єктів, коректнішим шляхом припинення діяльності цих каналів було б звернення регулятора до суду з вимогою анулювати ліцензії відповідно до профільного закону. Провадження щодо одного з трьох каналів, бенефіціаром якого є Тарас Козак, перебуває на розгляді в Окружному адміністративному суді міста Києва.[42]

Складнішим є питання, пов'язане із пропорційністю таких заходів, як мовні квоти. Конституційний Суд України у липні 2021 року визнав мовний закон загалом конституційним, відхиливши аргументи, що представили народні депутати України в конституційному поданні.[43] Основним мотивом рішення є те, що здійснення позитивної дискримінації (affirmative action) щодо української мови виправдане її історичним статусом, а сам закон є «юридичним інструментом подолання наслідків тривалого перебування різних частин України в складі інших держав та загального зросійщення України».

Таку мотивацію можна було б оцінити як об'єктивне та розумне обґрунтування (objective and reasonable justification) різниці у ставленні до контенту різними мовами, якби Україна не мала низки зобов'язань щодо захисту національних меншин.[44] Сьогодні законодавство у цій сфері є застарілим та, разом із залишковою квотою у 25 % (а від 2024 – у 10 %) від тижневого ефіру для використання мов інших, аніж державна, і потребою випусків паралельних тиражів газет для мов, які не є офіційними в ЄС (азербайджанська, білоруська, вірменська, грузинська, іврит, молдовська, російська тощо), серйозно обмежує можливість представників таких меншин реалізовувати своє право на отримання інформації рідною мовою.

Інші впроваджені заходи виглядають пропорційними. Видається логічним, що для провадження діяльності на території України іноземні мовники повинні відповідати вимогам ЄКТТ і транслювати контент, що не поширює мови ворожнечі. Пропорційним є і обмеження пропаганди нацистського та комуністичного режимів, які скоїли низку міжнародних злочинів на території України. Правомірним після початку російської агресії є обмеження доступу до контенту, у якому популяризують діяльність силових органів держави-агресора та виправдовують або ж заперечують окупацію частини території України.

Насамкінець зауважимо, що переважна більшість проаналізованих заходів була спрямована на протидію загрозам національній безпеці в телевізійному просторі, де існує відповідальний за державне регулювання орган — Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Спроби впливати на друковані медіа були достатньо обмеженими, а на онлайн-медіа — надзвичайно сумнівними з точки зору законності та виглядали як хаотичні спроби вплинути на хаотичний простір.

Само(не)регулювання медіаспільноти: як медійники не змогли заповнити регуляторного вакууму

Саморегулювання в Україні сьогодні виконує більшою мірою просвітницьку функцію, яка є важливою, але не може замінити держави у сфері ефективного регулювання та протидії контенту, що загрожує національній безпеці.

Хаотичність регулювання онлайн-медіа (а точніше, його майже цілковита відсутність) призвела до розквіту інформаційних ресурсів із різною редакційною політикою та різними намірами щодо впливу на інформаційний простір. Безумовно, це сприяє плюралізму: серед онлайн-медіа завжди можна знайти полярні точки зору щодо більшості питань, почасти – достатньо обґрунтовані для того, аби розглядати їх як дискусію. Водночас така ситуація сприяє і своєрідній анархії. Одні медіа намагаються діяти відповідно до загальноприйнятих стандартів журналістської діяльності, а другі – виконують забаганки власників та поширюють будь-який контент заради кліків, рекламних прибутків чи доходу від джинси.

Утім, у медійному ландшафті, де майже відсутні механізми притягнення до відповідальності за порушення вимог щодо поширення контенту друкованими та онлайн-медіа, кожен редактор має майже необмежену свободу дій. Зловживання цією свободою, на нашу думку, і стало однією із головних підстав накладення санкцій на низку українських онлайн-медіа.

Альтернативою притягненню журналістів до відповідальності з боку держави є сильні системи саморегулювання. До прикладу, німецьку Presserat[45] або британську IPSO,[46] що наглядають за дотриманням стандартів, зазначених у відповідних професійних кодексах, фінансують видавці. Серед іншого, ці організації мають повноваження змушувати друковані та онлайн-видання

Альтернативою притягненню журналістів до відповідальності з боку держави є сильні системи саморегулювання.

публікувати повідомлення про порушення ними стандартів, а IPSO – може накладати на видавця штраф. Подібні регуляторні схеми досить ефективно діють і в інших європейських державах. Ефективність таких заходів пояснюється тим, що медіа дорожать своєю репутацією в очах споживачів і остерігаються неслави, адже рішення про порушення журналістських стандартів підлягають широкому розголосу.

Здається, таку схему могли б перейняти й українські медіа, згуртувавшись та убезпечивши себе від потенційного тиску з боку держави. Насправді в Україні існують два органи, що намагаються впроваджувати практики саморегулювання: Комісія з журналістської етики[47] та Незалежна медійна рада.[48] Перший подібний до європейських органів наявністю уніфікованого Кодексу етики українського журналіста і тим, що серед його співзасновників є основні медійні асоціації та організації України. Незалежну медійну раду заснували громадські організації, компетентні в медійній сфері, значною мірою як експертний орган, що надає висновки про відповідність медійного контенту нормам журналістської етики чи законодавства.

Обидва органи важко назвати успішними. З одного боку, вони підтримують тематику дотримання професійних стандартів журналістики в публічному просторі. Медіа дедалі частіше реагують на їхні прохання пояснити позицію видання та готові використовувати їхні висновки, щоб вдосконалити свою діяльність. На висновки Незалежної медійної ради часом покликається

регулятор у сфері аудіовізуальних медіа, щоб обґрунтувати свою позицію щодо накладення санкцій на порушників.

Водночас вони не мають засобів примусу, щоб виправити ситуацію. Вони не можуть впливати і на доступ до професії через професійні асоціації журналістів. Таким чином, саморегулювання в Україні сьогодні виконує більшою мірою просвітницьку функцію, яка є важливою, але не може замінити держави у сфері ефективного регулювання та протидії контенту, що загрожує національній безпеці.

Українські медіа, на жаль, не продемонстрували своєї здатності згуртуватися довкола спільних цінностей чи створити нову загальноукраїнську організацію журналістів замість Національної спілки журналістів України,[49] що існує ще від радянських часів, або замість Незалежної медіапрофспілки України, що не є активною протягом останніх років.[50] У заявах проти впровадження будь-якого регулювання для онлайн-медіа низка журналістів та організацій стверджує, що законодавство має передбачати більше простору для саморегулювання.[51] Втім, впроваджувати це саморегулювання чи погодитися на юрисдикцію над собою одного з уже існуючих органів ці ж журналісти не поспішають. Тому не варто розраховувати на те, що саморегулювання стане ефективним механізмом у системі протидії загрозам національній безпеці. А от у подальших спробах держави врегулювати діяльність друкованих та онлайн-медіа, забезпечуючи свій легітимний інтерес захисту від шкідливого контенту, сумніву немає.

Свобода слова та національна безпека: якою має бути лінія, що задовольнить усіх?

На захист своєї національної безпеки в медійній сфері Україна за останні шість років спромоглася створити достатньо запобіжників від впливу контенту, що загрожує серйозними наслідками, але переважно у сфері телебачення. Парламентарі та представники інших гілок влади намагалися збалансувати різноманітні інтереси, але часто під патріотичними гаслами схилили шальки терезів у бік захисту національної безпеки. Це природно в ситуації збройної агресії з боку Російської Федерації, однак у довготерміновій перспективі може призвести (і вже призводить) до порушень прав людини. Ці порушення в майбутньому можуть чимало коштувати Україні при сплаті компенсацій особам, чиї права Європейський суд з прав людини визнає порушеними.

Чи можливо вдосконалити цей баланс та узгодити з міжнародними стандартами захисту прав людини? Так, але це вимагатиме не тільки і не стільки змін до законодавства, а й нетипової для українського суспільства довіри до державних органів й удосконалення правозастосовної практики.

Не варто підміняти рішення регулятора та належні процедури швидкими та простими рішеннями на кшталт накладення санкцій.

Понад усе варто навчитися довіряти Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення та її досить довгим, але потрібним для належного процесу процедурам. На нашу думку, заборони на поширення контенту,

що загрожує національній безпеці, які були передбачені в законодавстві ще до початку агресії, давали регулятору змогу ефективно виконувати свої повноваження з нагляду за телевізійним та радійним середовищами. За умови застосування критеріїв оцінювання контенту, сформульованих ЄСПЛ, відповідні заборони можливо було застосувати до більшості ситуацій, що виникали. До слова, тут варто зазначити, що якість аргументації регулятора за останні роки суттєво поліпшилася і півторасторінкові рішення[52] змінилися двадцятисторінковими, в яких дається докладний аналіз шкідливого контенту.[53] Не варто підміняти рішення регулятора та належні процедури швидкими та простими рішеннями на кшталт накладення санкцій: свавільне використання цього інструменту створює надзвичайні ризики застосування його у майбутньому до медіабізнесів політичних опонентів з метою приглушення опозиційних голосів.

Безумовно, потрібні і зміни до законодавства. Насамперед необхідно вилучити із законодавства низку категорій забороненого контенту, застосування санкцій до яких може призвести до надмірного втручання у свободу вираження поглядів. Це, зокрема, такі категорії, як приниження державної мови, заборона на трансляцію будь-яких фільмів, створених у державі-агресорі після 1 січня 2014 року, та обмеження доступу до контенту, у якому фігурують особи, внесені до «чорного списку» Мінкульту. Щоб запобігати поширенню матеріалів, які насправді загрожують національній безпеці, достатньо застосувати інші заборони, впроваджені з 2014 року, зокрема заборону на трансляцію

матеріалів, у яких міститься пропаганда органів держави-агресора або ж заперечення окупації території України.

Якщо з політичних причин не вдасться скасувати ці норми, то необхідно їх деталізувати, щоб забезпечити їх правову визначеність. Необхідно чітко сформулювати, за яких умов «приниження державної мови» буде порушенням, а також випрацювати чіткі критерії внесення осіб до «чорного списку». Окрім того, потрібно змінити санкційне законодавство, щоб обмежити можливості його застосування до українських фізичних та юридичних осіб,[54] та ухвалити оновлене законодавство про захист національних меншин, яке б гарантувало їм право на отримання інформації рідною мовою відповідно до вимог Рамкової конвенції про захист національних меншин та збалансувало чинний закон про мову. Усвідомлюючи, що використання такого законодавства несе в собі ризики ймовірної русифікації, можливим видається застосування підходів, які б тимчасово обмежували застосування цього законодавства до російської мови, зважаючи на агресію, що відбувається. Санкції, накладені на медіа, варто переглянути протягом певного перехідного періоду (до одного року) після оновлення законодавства.

Чекає на своє вирішення проблема з регулюванням друкованих та особливо онлайн-медіа, зважаючи на збільшення впливу останніх в інформаційному просторі та відсутність регулювання відповідної сфери. Найкраще – це поєднати два елементи регулювання: державне та саморегулювання. Потужна

журналістська спільнота, основною цінністю якої було б дотримання професійних стандартів, могла б відновити важливість інституту репутації для медіа та карати порушників справжнім публічним осудом. Водночас держава мала б реагувати на шкідливий контент в онлайні, обмежуючи доступ до контенту, що містить заклики до повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності, містить мову ворожнечі, популяризує силові органи держави-агресора. Одним із можливих шляхів видається введення спеціальної пришвидшеної судової процедури, відповідно до якої уповноважений державний орган (можливо, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення як орган з досвідом аналізування шкідливого контенту) звертався б до суду із проханням обмежити доступ до певної сторінки, а у надзвичайних випадках – усього сайту. Крім того, тій же Національній раді варто надати повноваження активно співпрацювати з інтернет-платформами та використовувати можливості, які вони надають щодо обмеження доступу до шкідливого контенту.

Саме таке налаштування балансу могло б ефективно допомогти державі грамотно захищати власні інтереси й усунути надмірні втручання у свободу вираження медіа під гаслами боротьби з державою-агресором.

**Найкраще – це
поєднати два елементи
регулювання: державне
та саморегулювання.**

Рекомендації

Щоб коректніше балансувати між інтересами національної безпеки та свободою вираження поглядів, рекомендуємо:

Суб'єктам законодавчої ініціативи:

- узгодити законодавство України щодо протидії шкідливому контенту з міжнародними стандартами захисту прав людини та усунути норми, які можуть призвести до надмірного втручання у свободу вираження поглядів, зокрема обмеження, пов'язані з трансляцією контенту за участі осіб, внесених до «чорного списку» Мінкульту, автоматичною заборонаю трансляції фільмів, вироблених державою-агресором з 2014 року, та приниженням державної мови;
- у разі неможливості скасувати обмеження, пов'язані з «чорним списком» Мінкульту, унормувати порядок та підстави його укладання та ведення;
- оновити санкційне законодавство, щоб унеможливити зловживання його застосуванням до українських суб'єктів та блокуванням сайтів;
- випрацювати та ухвалити законодавство про захист національних меншин, що враховуватиме положення Рамкової конвенції про захист національних меншин;
- ініціювати діалог, залучивши зацікавлені сторони, для напрацювання законопроекту про обмеження доступу до шкідливого контенту в інтернеті;
- розробити механізми заохочення саморегулювання друкованих та онлайн-медіа;

Раді національної безпеки та оборони України і Президенту України:

- переглянути рішення про застосування санкцій до медіа, а також про блокування сайтів та погодити їх з міжнародними стандартами захисту свободи вираження поглядів;
- при подальшому застосуванні санкцій подавати належну інформацію про причини застосування відповідного заходу, а також враховувати вимоги пропорційності;

Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:

- продовжувати активну протидію контенту, що загрожує національній безпеці, накладаючи санкції на відповідні медіа;
- взяти участь у діалозі про механізми обмеження доступу до шкідливого контенту в інтернеті;

Медіаспільноті:

- напрацювати модель репрезентативної журналістської організації, яка задовольнить потреби ринку та базуватиметься на неухильному дотриманні професійних стандартів журналістики її членами;
- об'єднатися довкола одного з двох органів саморегулювання та визнати його юрисдикцію над більшістю питань, що стосуються поширення контенту, на протипагу державному регулюванню.

Примітки

[1] "органи держави-агресора - правоохоронні органи (міліція, поліція тощо), збройні сили, судові органи, внутрішні війська, будь-які підрозділи спеціального призначення, органи, відповідальні за охорону та захист державного кордону, органи, відповідальні за здійснення податкової та митної політики, органи, відповідальні за проведення дізнання або досудового (попереднього) слідства, прокуратура, органи, відповідальні за державну безпеку або безпеку вищого керівництва держави-агресора, підрозділи, відповідальні за виконання будь-яких миротворчих місій, будь-які інші збройні, військові, воєнізовані, парамілітарні або інші силові формування держави-агресора, їх складові або структурні підрозділи, у тому числі формування, найменування яких не відповідають офіційним назвам, прийнятим у державі-агресорі, але які за здійснюваними функціями належать до будь-якого із зазначених органів чи формувань" (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/159-viii#Text>)

[2] Ukraine. Reporters Without Borders. – <https://rsf.org/en/ukraine>

[3] Historical FIW Status and Ratings Information. Freedom House. – https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-02/Country_and_Territory_Ratings_and_States_FIW1973-2021.xlsx

[4] Freedom in the World 2021: Ukraine. Freedom House. – <https://freedomhouse.org/uk/country/ukraine/freedom-world/2021>

[5] Йоганнесбурзькі принципи: Національна безпека, свобода слова і доступ до інформації / Неофіційний переклад Оксани Дащаківської (<http://www.ji.lviv.ua/n32texts/johannesburg.htm>).

[6] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

[7] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20120810>

[8] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12/ed20140302>

[9] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/95-%D0%B2%D1%80/ed20140302>

[10] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20140202>

[11] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20140302>

[12] <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37822378>

[13] Одне з перших рішень: <https://www.nrada.gov.ua/decisions/shhodo-vidpovidnosti-zmistu-inozemnyh-program-rtr-planeta-ntv-myr-rossyya-24-ta-tv-tsentr-international-tvsi-vymogamyevropejskoyi-konventsiyi-pro-transkordonnetelebachennya-zgidno-z-ch-1-st-42-zak/>

[14] https://www.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/Inozemni_obmezheni_99_10_06_2021.pdf

[15] <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/159-viii>

[16] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19>

[17] <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/422-19>

[18] <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1715-19>

[19] <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1364-19>

[20] <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1421-19>

[21] <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2054-19>

[22] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

[23] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19>

[24] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-19>

[25] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

[26] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18>

[27] Наприклад: <https://www.nrada.gov.ua/state-register/tov-trk-112-tv/>

[28] <https://www.president.gov.ua/documents/1262018-24150>

- [29] <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>
- [30] М. Дворовий (2021). Санкції та блокування сайтів в Україні: як непомітно відкрити скриньку Пандори. Лабораторія цифрової безпеки. – https://dslua.org/wp-content/uploads/2021/06/Sanctions_and_Internet_UPD_2.pdf
- [31] <https://www.president.gov.ua/documents/3762021-39745>
- [32] <https://www.president.gov.ua/documents/3752021-39741>
- [33] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584>
- [34] Детальніше у М. Дворовий (2021). Санкції та блокування сайтів в Україні: як непомітно відкрити скриньку Пандори. Лабораторія цифрової безпеки. – https://dslua.org/wp-content/uploads/2021/06/Sanctions_and_Internet_UPD_2.pdf
- [35] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159188>
- [36] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>
- [37] Дискреція - спосіб реалізації публічної влади, за яким відповідний суб'єкт влади (орган чи посадова особа) застосовує надані йому в межах закону повноваження на власний розсуд, без необхідності узгодження у будь-якій формі з іншими суб'єктами.
- [38] <https://mkip.gov.ua/content/perelik-osib-yaki-stvoryuyut-zagrozu-nacbepepci.html>
- [39] <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-204835>
- [40] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87404>
- [41] <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-183289>
- [42] OASK просять анулювати ліцензію NewsOne. Окружний адміністративний суд м. Києва. – <http://oask.gov.ua/node/4119>
- [43] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21>
- [44] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055
- [45] German Press Council. – <https://www.presserat.de/en.html>
- [46] What we do. Independent Press Standards Organization. – <https://www.ipso.co.uk/what-we-do/>
- [47] Про Комісію з журналістської етики. Комісія з журналістської етики. – <https://cje.org.ua/about/>
- [48] Про нас. Незалежна медійна рада. – <https://mediarada.org.ua/about-us/>
- [49] Історія. Національна спілка журналістів України. – <http://nsju.org/spilka/istoriya/>
- [50] Незалежна медія профспілка України. – <http://nmpu.org.ua/>
- [51] Верховна Рада має відхилити законопроект «Про медіа» (колективне звернення журналістів). Національна спілка журналістів України. – <http://nsju.org/novini/verhovnara-da-maye-vidhylyty-zakonoprojekt-pro-media-kolektyvne-zvernennya-zhurnalistiv/>
- [52] <https://www.nrada.gov.ua/decisions/pro-rezultaty-monitoringu-tov-trk-112-tv-m-kyiv-nr-00076-m-vid-22-07-2013-suputnykove-tb-logotyp-112-ukrayina/>
- [53] <https://www.nrada.gov.ua/decisions/pro-rezultaty-pozaplanovoyi-vyyiznoyi-perevirky-tov-trk-112-tv-m-kyiv-nr-00076-m-vid-22-07-2013-suputnykove-movlennya-logotyp-112-ukrayina-4/>
- [54] Детальніше у М. Дворовий (2021). Санкції та блокування сайтів в Україні: як непомітно відкрити скриньку Пандори. Лабораторія цифрової безпеки. – https://dslua.org/wp-content/uploads/2021/06/Sanctions_and_Internet_UPD_2.pdf

**Центр
Дністрянського**

Матеріал підготовлено у рамках діяльності ГО «Центр права і політики імені Станіслава Дністрянського».

При цитуванні матеріалу обов'язкове посилання на організацію.

Якщо Ви маєте питання або пропозиції — будь ласка, напишіть на info@dc.org.ua